

DİYARBAKIRLI AHMEDÎ'NİN *KISSA-İ EYYÛB* *PEYGAMBER* MESNEVİSİNDE ŞEYTANIN HİKÂYE KİŞİLERİYLE İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN SATAN AND THE
CHARACTERS "IN THE MASNAWI OF AYYUB PROPHET" BY
AHMEDI FROM DIYARBAKIR

Arş. Gör. Dr. Ayşe SAĞLAM

Dicle Üniversitesi

as.aysesaglam@gmail.com

Özet

Bütün semavi dinlerde yer alan şeytan, dinlerin ve kültürlerin etkisiyle hem doğu hem de batı edebiyatına konu olmuştur. Kötülüğün temsilcisi olan bu varlık, anlatı metinlerde de gerçek hayattaki fonksiyonuna uygun olarak işlenir. İçinde bulunduğu imtihanı, Allah'ın emrine itaat etmeyerek kaybeden şeytan, huzurdan kovulmasına sebep olarak insanı görür. Kendi hatasını kabullenmek istemeyen bu kötü yaratık, yüksek değerlerde yaratılan insana düşmanlık besler. Dünyaya imtihan için gönderilen insanın yüksek konumundan düşmesini isteyen şeytan, onun imtihanı kaybetmesi için elinden gelen her şeyi yapar. Türlü hilelerle onu doğru yoldan çıkarmaya çalışır. 18. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Diyarbakırlı Ahmedî'nin (1689-1760) "Kıssa-i Eyyûb Peygamber" mesnevisinde hikâye kişisi olarak mesneviye dâhil olan şeytan, birçok anlatı metninde olduğu gibi kötülüğün temsil ve telkincisi olarak karşımıza çıkar. Gerçek hayattakine benzer bir imtihan sürecini bu kıssada görmek mümkündür. Hikâye kişilerinde mevcut olan yüksek hasletler şeytanla olan münasebetleri neticesinde açığa çıkar. Hikâye boyunca tecrübe sürecinden geçirilen Eyyûb ve Rahîme inandıkları değerleri yaşamaktan vazgeçmeyip şeytana teslim olmayarak yaradılışlarındaki yüksek ahlaki ortaya koyarlar. Şairin etik anlayışını yansıtan bu

kişilerin ortaya koyduğu ideal davranışlar, aynı zamanda onun düşüncelerini doğrudan okura açmasına fırsat verir. İmtihana tabi tutulduklarının dahi farkında olmayan diğer hikâye kişileri ise eleğin altında kalırlar. Onların tercihleri şeytanın temsil ettiği olumsuz hasletlerle uyumludur. Olayların başlayıp gelişmesinde ve şekillenmesinde şeytan birinci derecede rol oynar. Onun teşebbüsleri hikâyeye hareketlilik kazandırdığı gibi hikâyenin sürekliliğini de sağlar. Eyyüb'un ve Eyyüb dolayısıyla Rahîme'nin karşısında yer alan şeytan, hikâyede gerilim oluşturur. Ayrıca okuyucuya verilmek istenen mesaj, onun vasıtasıyla anlaşılır hâle gelir.

Anahtar Kelimeler: *Kıssa-i Eyyüb Peygamber*, mesnevi, şeytan, hikâye kişileri, ilişki

Abstract

Satan who is involved in all divine religions is mentioned both eastern and western literature through the influence of religions and cultures. This entity that is there presentative of evil is also given in narrative texts as convenient to its functions in real life. The satan who fails exam that he is included by not obeying commandments of Allah blames human being to be fired from presence of Allah as a reason. This bad creature who does not want to acceptit sown fault bearsenmity human created at highvalue. The satan asking that human being sent for the exam to earth falls from high position goes to the ends of the earth in order to that human being fails the exam. He tries to mislead human with a variety of tricks. As well as in many narrative texts also in them as nawi of Ayyub prophet by Ahmedi from Diyarbakır who is one of the poets in classical Turkish literature in 18th century, the satan who is included masnawi as the character of story emerges as there presentative and advocate of evil. It is possible to see an examination process similar to real life in this story. High morals that is in existence in the characters of story reveal as a result of their relationships being with the satan. Throught the story, Ayyub and Rahime who have been exposed to exams reveal the high moral of their creations without surrendering to devil by keeping the values that they believe. Ideal behaviors that these people reflecting poet's ethical conception reveal also allow him to open his minds directly to the reader. The other characters of story who are not even aware of being subjected to exam fail in the exam. Their preferences are compatible with bad habits that the satan represents. In the emergence, progress and form of the events, the satan plays primary role. His attempts maintain story's continutiy as well as bring life to the story. The satan who take a stand against Rahime and Ayyub creat estension in the story. In addition, the messeage to be asked to give to reader be comes understandable through the satan.

Keywords: Story-Ayyub prophet, masnawi, satan, charactes of story, relationship

Giriş

Şeytan, Cenab-ı Hakk'ın Hz. Âdem'e secde emrine karşı gelip isyan ettiği için onun rahmetinden kovulan, şerleri ve muzır şeyleri temsile salahiyeti olan ateşten yaratılmış bir mahlûktur (Yeğin, 2003: 658). “Şeytan kavramı, içerdiği anlam itibariyle her din ve kültürde yer almaktadır. Çirkin ve kötü şeyleri temsil etmesi ve bu temsille uyumlu etkiler oluşturmaya çalışması şeytanın tipik özelliğidir” (Acar, 2016: 313). “Geçirdiği şiddetli imtihan sonrası emre itaatteki inceliği kavrayamayarak çizgisini koruyamayan şeytan, kendisi gibi insanoğlunu da yüksek konumundan aşağı edebilmek için bütün gücüyle çalışmaktadır. Bu kininin ardında da öncelikli olarak hatayı kendisinde görmeyip çizgisini kaybetmesine sebep olarak insanı görmesi ve onun kaybettiği yerde insanoğlunun Rabb'ine ibadet ederek kazanmasıdır” (Örenç, 2012: 138). Şeytanın, insanlara tasallutu her ne kadar onun kendi talebi gibi görünse de asıl sebep, Allah'ın insanları imtihan etmek maksadıyla onun insanları kandırmasını aizin vermiş olmasıdır. “Yüce Allah, sayılamayacak kadar imkân sunduğu insanoğluna, mutlu sona erebilmesi için uygulaması gereken prensipleri bir şekilde iletmiştir. Bu esnada onu, kendisine gösterdiği yoldaki başarısını ölçmek için çeşitli testlerden geçirmiş ve halen de geçirmektedir. İşte bu test türleri veya tekniklerinden biri de şeytandır” (Dartma, 2008: 25). Allah'a iman ve itaat yolunu tercih edenler ilahi emirlere ve peygamberlerin yönlendirmelerine riayet ederek şeytanın hile ve tuzaklarından kaçınmaya çalışırken, iman etmeyenler ve inandıkları gibi yaşama mücadelesi vermeyenler onun desiseleriyle hasarete düşerler. Bu durum gerçek hayatta olduğu gibi, semavi dinlere dayanılarak kaleme alınan anlatı metinlerinde de böyledir. Tecrübe sürecinden geçirilen hikâye kişileri, şeytan ya da şeytanın temsilciliğini yapan kötü güçlerle münasebetleri neticesinde iç dünyalarındaki yüksek ya da süfli seciyeleri ortaya koyarlar. 18. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Diyarbakırlı Ahmedî'nin “Kıssa-i Eyyûb Peygamber” mesnevisi tecrübe yapısı üzerine bina edilen bu eserlerden biridir. Mesnevide aktif bir rol üstlenen şeytan, yaptığı hileler ve çıkardığı engellerle hikâye kişilerinin cevherlerinin açığa çıkmasına yardım eder.

İslami ilimlerle donanmış olan Ahmedî, Diyarbakır ulemasındandır. Osman ağa isminde bir zatın oğludur. Tahminen 1689 senesinde doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Birecikli Şeyh Ebubekir'in tarikatına girmiştir (Beysanoğlu, 1957: 232). Tasavvufa yönelen şair; sanatını, ilmini ve tecrübelerini halkı irşat etmek ve aydınlatmak için kullanmıştır (Ayan, 1995: 15). Şairin söz konusu eseri de kendi düşüncelerini etrafına yaymak, okuyucu ve dinleyiciyi eğitmek maksadıyla yazılmıştır. Gönül Ayan tarafından çeviri yazılı metni hazırlanan eser, samimi bir üslupla kaleme alınmıştır. Tek başlık üzerine kurgulanan bu mesnevide şair, sanatsal endişeden ziyade anlaşılabilirliği öne çıkarır. Klasik mesnevi geleneğindeki besmele, tevhit, münacat, naat ve sebab-i telif bölümlerine ayrı başlıklar altında yer vermeyen Ahmedî, bu bölümleri birkaç beyitle özet olarak geçip asıl hikâyeyi anlatmaya başlar.

Hikâyenin Özeti¹

Eyyûb peygamber, Şam ile Reml arasında Seniyye olarak bilinen bir bölgeye peygamber olarak gönderilir. Yedi yıl boyunca halkı imana davet eden Eyyûb'a sadece üç kişi iman eder. Üç kızı ve yedi oğlu vardır. Ziraatla uğraşarak helal rızık kazanır. Allah'ın ihsanıyla bulunduğu bölgedeki yüzlerce köye ve binlerce koyun sürüsüne sahip olur. Sürekli Allah'a ibadet eder. O ibadet ettikçe Allah da onun rızkını artırır. Gökteki melekler onun züht ve takvasını överler. Onun Allah'ın ihsan ettiği nimetlere layık bir kul olduğundan söz ederler. Bu konuşmaları duyan şeytan, Eyyûb'u kıskanır. Allah'a Eyyûb'a çok fazla nimet verdiği için onun kendisine ibadet ettiğini, şayet vermezse ibadet etmeyeceğini söyler. Allah da ona hiç nimet vermese de onun kendisine ibadet etmekten vazgeçmeyeceğini bir melek vasıtasıyla şeytana bildirir. İddiasından vazgeçmeyen şeytan, Eyyûb'un mal varlığını helak etmek için Allah'tan izin ister. Allah da Eyyûb'un sabrını insanlara göstermek için ona izin verir.

Şeytan vazifesini icra etmek için başka şeytanları da yanına alarak yeryüzüne iner. Eyyûb'u ibadetten alıkoymak maksadıyla onun bütün malını ve koyun sürülerini ağzından üflediği ateşle yakar. Çoban

¹ Çalışma, Gönül Ayan'ın "Ahmed Mürşidi (Ahmedî) Eyyûb Peygamber Kıssası" isimli eseri üzerinden hazırlanmıştır. Çalışmada yer verilen örnek beyitler aynı eserden alınmıştır. Beyitlerin yanındaki parantez içerisindeki sayılar, beyit numaralarını gösterir.

kılığına giren şeytan, ağlayarak Eyyûb'un yanına gider. Ona gökyüzünden gelen ateşle bütün mal varlığının yandığını, sadece kendisinin kurtulduğunu söyler. Allah'a bu kadar ibadet etmesine rağmen Allah'ın ona gazap ettiğini ifade eder. Eyyûb peygamber, isyan etmez. Allah'a olan bağlılığından vazgeçmez.

Hedefine ulaşamayan şeytan bizzat onun canını incitmek ister. Buna da sabrettiği takdirde onun halis bir kul olduğuna inanabileceğini söyler. Allah'tan haber getiren melek Eyyûb'un kalbi, dili ve akli dışındaki uzuvlarına zarar verebileceğini bildirir. Eyyûb namaz kılariken şeytan, onun ayağının altından üfleterek onu zehirler. Eyyûb'un vücudu şişerek yarılr. Yarıklardan kan ve irin karışımı sular akar. Vücuduna kurtlar düşer. Vücudundan çıkan kötü kokudan dolayı kimse yanına yaklaşmaz. Yakınları kendisinden tiksinerken onu terk eder. Bunların arasında üç eşinden ikisi de yer alır. Eşlerinden Rahîme Hatun, onun yanında kalır. Güzellikte Yusuf peygambere denk olan bu güzel kadının saçının ortası ay gibi parlar. Soyu temiz, ahlaki güzeldir. Tiksinmeden eşine hizmet eden Rahîme Hatun, bütün malını Eyyûb'a bakmak için harcar. Elindeki olanaklar bitince eşini doyurabilmek için hizmetçilik yapmaya başlar. Kazandığı parayla ekmeğe alır. Ekmeğin yanında başka bir şey alacak parası olmadığından ekmeği suyla karıştırarak eşine yedirir. Eyyûb'un oturup kalkacak mecali kalmaz. Vücudunu kurtlar yemesine rağmen yaşadıklarına sabreder. Sürekli Allah'ı tespih eder.

Şeytan, Eyyûb'u isyan ettiremediğini görünce çocuklarına musallat olmak için Allah'tan izin ister. Okula giden şeytan, çıkardığı zelzeleyle okulu yıkar. Enkaz altında kalan çocukların hepsi ölür. Hoca kılığına giren şeytan ağlayarak Eyyûb'un yanına gider. Ona, zelzele sonucu okulun yıkıldığını, kendisinin dışında kimsenin sağ kalmadığını, çocuklarının çok acı çekerek can verdiklerini söyler. Allah'a bu kadar ibadet etmesine rağmen malını ve evladını aldığını ifade eder. Eyyûb karşısındakinin şeytan olduğunu anlayarak onu azarlar.

Bütün hileleri neticesiz kalan şeytan, köylüleri kullanarak Eyyûb'a zarar vermeye çalışır. Onların yanına giderek Eyyûb'u köyden çıkarmalarını söyler. Şeytana inanan köylüler, Eyyûb'un kokusuna tahammül edilmediğini söyleyerek onu köyden uzaklaştırırlar. Eyyûb'un bu hâle de sabrettiğini gören şeytan hayrete düşer. Çoluk çocuğun midisinin bulandığını bahane ederek köylülere onun daha da

uzaklaştırılmasını telkin eder. Ayrıca karısının onu uzaklaştırmasının daha uygun olduğunu söyler. Bunun üzerine köylüler Rahîme'yi eşini uzaklara götürmesi için uyarır. Ağlayarak eşini sırtına alan Rahîme, üstüne irin ve kan akmasına rağmen onu insan olmayan bir yere götürür. Orada içine iki insan sığacak kadar bir ev yapar. Yiyecek bulmak için evden gittiğinde eşini yırtıcı hayvanlardan koruması için Allaha dua eder.

Şeytan, bu defa da Rahîme Hatun'u Eyyüb'dan ayırarak onu isyan ettirmek ister. Bir köyde ekmek karşılığında hizmet eden Rahîme, eşine bakmak için evine dönerken aksakallı bir ihtiyar kılığındaki şeytanla karşılaşır. Şeytan, ona eşine dokunmaması gerektiğini, onun hastalığının kendisine de bulaşabileceğini söyler. Rahîme ise eşi için canını dahi feda edebileceğini, gece gündüz ona hizmet etmekten asla vazgeçmeyeceğini ifade eder. Eyyüb bolluk içerisindeyken rahat ettiğini, hastalıkta da kendisinin ona hizmet edeceğini söyler. Bu sözler üzerine şeytan oradan ayrılır. Eve giden Rahîme, yaşadıklarını eşine anlatır. Eyyüb, Rahîme'ye gördüğü kişinin şeytan olduğunu, onu asla dinlememesi gerektiğini söyler.

Bir süre sonra şeytan, hekim kılığına girerek tekrar Rahîme'nin karşısına çıkar. Ona, eşinin hastalıktan kurtulması için bir koyunu besmelesiz olarak kesip ona yedirmesini ve bir gün boyunca su vermemesini önerir. Rahîme, hadiseyi eşine anlatınca Eyyüb, gördüğünün şeytan olduğunu anlar.

Boş durmayan şeytan, başka bir vakit yakışıklı bir delikanlı suretinde Rahîme'nin karşısına çıkar. Kendisini bir köyün kethüdası olarak tanıtır. Ona, eşini bırakarak kendisiyle evlenmesini teklif eder. Kendisiyle evlendiği takdirde bütün malını ona vereceğini söyler. Rahîme bu teklifi reddeder. Döndüğünde olanları eşine anlatır. Eyyüb, şeytanı dinlememesi konusunda onu tekrar uyarır.

Şeytan, başka bir vakit melek kılığına girerek tekrar Rahîme'nin karşısına çıkar. Ona, Allah'tan haber getirdiğini söyler. Eyyüb'un verilen nimetlere şükretmediğini, bu yüzden Allah'ın onu peygamberlikten azlettiğini, bu hastalığı onu cezalandırmak için verdiğini söyler. Rahîme'ye, Allah'ın sevmediği bir kula hizmet etmenin yanlış olduğunu hatırlatır. Karşısındakinin şeytan olduğunu anlamayan Rahîme, feryat ederek ağlamaya başlar. Duyduklarını kabullenemez. Eve geldiğinde yaşadıklarını Eyyüb'a anlatır. Anlatılanın şeytan olduğunu anlayan Eyyüb, Rahîme'ye

peygamberliğin hediye olduğunu, Allah'ın verdiği hediyeyi tekrar almayacağını, peygamberin vazifeden azledilmeyeceğini söyler. Ona, şeytanı dinlememesini tavsiye eder. Kendisinden tiksiniyorsa gidebileceğini, bu duruma sabredeceğini, Allah'ın kendisini bırakmayacağını söyler. Rahîmede onu asla terk etmeyeceğini, kokusunun ona misk ü amber gibi geldiğini, şeytanı tanımadığı için ona inandığını yoksa onu hiçbir şekilde dinlemeyeceğini ifade eder. Eyyûb'dan şeytanın kendisine yaklaşmaması için dua etmesini ister. Allah, eşi için dua eden Eyyûb'un duasını hemen kabul eder. Şeytanın Rahîme'ye yaklaşması yasaklanır.

Rahîme'ye yaklaşmayan şeytan, bu defa da köylü kadınlara musallat olur. Onlara, Eyyûb'un hastalığının Rahîme'ye de bulaştığını, onu köye almamaları gerektiğini söyler. Rahîme'ye bir parça ekmek bile vermemek için aralarında anlaşan kadınlar, ona köylerine gelmemesini söylerler. Geceleyin kimsenin kendisini tanımayacağını düşünen Rahîme, eşine bir parça ekmek götürebilmek için dilenci kılığına girerek köye girer. Rahîme'den önce köye gelen şeytan, birazdan köye bir dilenci geleceğini köylülere haber verir. Onlara gelenin erkek değil kadın olduğunu, saçlarının bir evin içini aydınlatacak kadar parlak olduğunu söyler. Köylülere ancak saçını vermesi durumunda ona ekmek vermelerini öğütler. Kapıları çalan Rahîme'ye kimse ekmek vermez. Kadınlardan biri saçının karşılığında bir bütün ekmek verir.

Şeytan, Rahîme'den önce Eyyûb'un yanına gider. Ona Rahîme'nin yanlış bir ilişki yaşadığını, halkın da ceza olarak onun saçını kestiklerini söyler. Rahîme'nin her gece evde olmasına rağmen bu gece dışarıda bulunmasını iddiasına delil gösterir. Şeytanı tanıyamayan Eyyûb onun söylediklerine inanır. Rahîme eve geldiğinde ona neden geç kaldığını sorar. Ondan saçını açmasını ister. O da saçını ekmek alabilmek için sattığını söyler. Eyyûb bir kişiden onun hâlini haber aldığını, Allah'ın sevmediği bir işi işlemeyi ona yakıştırmadığını söyler. İyileştiğinde ona yüz sopa vurmaya ahd eder. Rahîme söylenenleri kabullenmez ama hasta eşini üzmemek için tahammül eder. İki gün boyunca getirdiği ekmeği yerler. Rahîme ekmek bulabilmek için tekrar dışarı çıkar.

Zaman zaman Eyyûb'un yanına gizlice gelen üç ümmeti vardır. Rahîme evden ayrıldığı sırada oraya gelirler. Eyyûb'un kemiklerinin bile dışarıda olduğunu, konuşacak hâlinin olmadığını görürler. Onun

bunca yıldır şifa bulmamasını Allah'a karşı büyük bir yanlış yapmış olma ihtimaline bağlarlar. Peygamberliğinden şüpheye düşerler. Onların konuşmalarını duyan Eyyûb çok üzülür. Allah'tan uzak olduğu düşüncesini kabullenemez.

Eyyûb'un vücudundaki etlerin tamamını yiyen kurtlar, açlıktan birbirlerini yer. Vücudunda kalan son üç kurt, zikir mahalli olan kalbine ve diline yapışır. Eyyûb, Allah'ı tespih edememe endişesiyle şifa bulmak için Allah'a dua eder. Allah, duasını kabul eder. Eyyûb'un bedeninden yere düşen kurtlardan biri bal arısı, biri sülük biri de ipek böceği olur. Allah onları Eyyûb için şifa vesilesi kılar. Gökten inen Cebrail, Eyyûb'un sağ ayağını yere vurdurur. Ayağını vurduğu yerden su çıkar. Cebrail, oradan çıkan suyla Eyyûb'u yıkar. Ona, Allah tarafından gönderilen iki nar verir. Eyyûb, narları yediğinde tam olarak şifa bulur. Hatta eski hâlinde çok daha sağlıklı ve yakışıklı olur. Dağın tepesine çıkan Eyyûb, Allah'a şükreder.

Döndüğünde Eyyûb'u yerinde bulamayan Rahîme ağlamaya başlar. Onu, vahşi bir hayvanın yemiş olmasından korkar. Eyyûb'u sormak için tepede gördüğü adamın yanına gider. Ağlayarak eşini sorar. Eyyûb, Rahîme'ye kendisini tanıtır. Rahîme'nin parlak saçları tekrar verilir. Allah, Eyyûb'un sabreden bir kul olduğunu ezelden bildiğini, insanlara örnek olması için ona bu hâli yaşattığını bildirir. Onlara eski zengin hayatlarını yeniden verir. Eyyûb, şifa bulduğunda Rahîme'ye vurmaya ahd ettiği yüz sopa için Allah'tan emir gelmesini bekler. Cebrail, yüz sopa yerine yüz ince değneği birleştirerek bir defa onu incitmeden vurmasını söyler. Rahîme'nin cennette de eşi olacağını, onun kendisine sadık olduğunu, şeytanın ona iftira attığını bildirir.

Şeytanın Eyyûb'la Münasebeti

Hikâyenin birinci dereceden kişisi olan Eyyûb, olayların merkezinde yer alır. Bütün hikâye kişilerinin yolu doğrudan veya dolaylı olarak onunla kesişir. Okuyucunun örnek alması gereken özelliklerle donatılan Eyyûb; sabrı, teslimiyeti ve yüksek imanıyla ideal bir kişi olarak kurgulanmıştır. Gerek Eyyûb gerekse Rahîme, hikâyede yüksek değerlerin temsilciliğini yaparlar. Şeytan ise onların temsil ettikleri bu yüksek değerlerin karşısında yer alır. Onun hikâye kişileri üzerindeki telkinleri, evrensel mesajları ihtiva eder. Kişilerin asla yapmaması gereken davranışlar, onun yönlendirmelerine bakarak

anlaşılabilir. Eyyûb ve Rahîme'nin davranışları ise okuyucuya ideal bir örnek teşkil eder.

Hikâyenin karşı kişisi olan şeytan, olayların gelişip şekillenmesi için gerekli çatışma zeminini hazırlar. Eserdeki olaylar silsilesinin başlamasına sebep olan itici güç, onun ihtirasıdır. Hikâyenin başında meleklerin Eyyûb'u ibadetlerinden dolayı takdir ettiklerini duyan şeytan, üzüntüden perişan olur:

İblîs anı işidince ol la'în
Hâli perîşân olur gayet hazîn (41)

Şeytan'ın hikâyeye dâhil olmasıyla Eyyûb'un kurulu düzeni bozulur. Onun ideal bir kul olmasından rahatsızlık duyan şeytan, onu kulluğundan alıkoymak için türlü türlü hileler yapar:

Eyyûba kıldı la'în ol dem hased
Gör ne kıldı ana mel'ûn-ı ebed(44)

Şeytanın kıskançlığı sadece Eyyûb peygamberle sınırlı değildir. Âdem peygamber zamanından beri insanoğluna düşmanlık besleyen şeytan, Eyyûb'un şahsında bütün insanlardan intikam almak ister. Bunun için diğer şeytanları Eyyûb'a kötülük yapmaya davet eder:

Bu işe ister kılalım ihtimâm
Alalum tâ Âdemîden intikâm (60)

Şeytan Eyyûb'un mal ve mülkünü helak ederek işe başlar. Bu şekilde onu Allah'a karşı isyan ettirebileceğini düşünür fakat durum hiç de onun tasarladığı gibi olmaz. Bütün mal varlığını kaybetmesine rağmen Eyyûb'un mütevekkil tavrı değişmez. Bu kez de onun sağlığına ilişir. Eyyûb vücudundan kurtlar çıkacak kadar hastalanmasına rağmen hiçbir şekilde isyan etmez:

Mâl anundur virdi hem aldı 'ayân
Ara yirde ben kula nedür ziyân(140)

Eyyûb'u isyan ettiremeyen şeytan, onun bu teslimiyetçi tutumu üzerine dertten perişan bir hâl alır:

Çün işitdi bu sözi andan la'în
Oldı ahvâli perîşân u hazîn (145)

Şeytanın teşebbüslerinin ardından Eyyûb'un yaptığı konuşmalar, şairin düşüncelerini yansıtır. O, bu yönüyle şairin sözcüsüdür. Şeytanın yaptığı bu ataklarla ideal bir müminde bulunması gereken vasıflar net bir şekilde okuyucu tarafından görülmüş olur. Ayrıca şeytanın bu hileleri şairin konuyla ilgili yorum yapmasına da fırsat verir. Şeytanın, Eyyûb'un canını acıtmak için Allah'tan izin istemesi

üzerine Allah onun kalbi, dili ve akli dışındaki uzuvlarına zarar vermesine müsaade eder. İmanın muhafazası açısından büyük ehemmiyeti olan bu üç uzva şeytanın dokunmasına izni verilmemesi üzerine şair, konuyla ilgili yorum yapmaya başlar:

Kalb-i mü'min kal'adır îmânına
Bekçidür 'aklı dili her yanına (82)

Ol ki bilmez kıymet-i îmânını
Gâlib eyler üstine şeytânını (92)

Şeytan, okulda ders gören çocukları öldürdükten sonra hoca kılığında girerek Eyyûb'un yanına gelir. Bu kadar çok ibadet etmesine rağmen Allah'ın onun mal ve çocuklarını aldığını söyleyerek onu isyan ettirmeye çalışır:

Bunca Hakk'a tâ'atün ola senün
Mâl ü evlâdın niçün ala senün(165)

Şeytanın bu yeni desisesi, merak unsurunu canlı tutar. Okuyucu, Eyyûb'un yanlış bir yorum yapmayacağını bilir fakat şeytanın bu saldırısına karşı onun nasıl bir tavır takınacağı merak duygusu uyandırır. Karşısındakinin şeytan olduğunu anlayan Eyyûb, teslimiyetçi tutumunu burada da devam ettirir. Allah'a kul olanları kendisine muhatap alarak çocuklarının kendisine Allah tarafından emanet olarak verildiğini, kendisinin rahat etmesi ve selamette olması için Allah'ın onları aldığını söyler:

Didi ki bildim seni İblîssen
Hâlıkın dandûr olan telbîssen (167)

Baka bana ola anlar Hakk'a kul
Anları virdi emânet bana ol

Râhatımı istemiş oldur halîm
Anları almış beni itmiş selîm (170-171)

Eyyûb, yaşadıkları köyden dışarı atıldığında da isyan etmez. Yaşadığı bütün musibetlere rağmen hikâyenin başlangıcındaki âbid tavrından hiçbir şeyi yitirmez. Bu yönüyle büyük bir sabır timsali olur:

Bunca zahmetler görüp dimezdi ol
Sabr iderdi incinüp dimezdi ol (179)

Eyyûb'u köyün dışına attırdıktan sonra onu aldatamayacağını anlayan şeytan, bu kez de Rahîme ile uğraşmaya başlar. Şeytanın ona musallat olmasıyla hikâyedeki gerilim daha da artar. Şeytanın hilelerini çok hızlı fark eden Eyyûb, kendisi aldanmadığı gibi eşini de şeytanın bu hilelerine karşı doğru bir şekilde yönlendirir. Eyyûb, sadece bir yerde şeytanı tanınamıştır:

Ol la'îni tanımadı ol rasûl
Kizb ile anı inandurdu fuzûl (387)

Şeytanın Rahîme Hatun'la Münasebeti

Rahîme Hatun, şairin dünya görüşünü yansıtan iyi değerlerle donanmış ideal bir norm kişidir. Eşsiz güzellikteki bu kadının en az yüzü kadar ahlakı da güzeldir. Soyut temizdir. Şair, onun özelliklerini okuyucuya tek tek anlatmaya çalışmanın yanı sıra hadiseler karşısındaki duruşuyla da onu en güzel şekilde çizmek ister. Eyyûb'un diğer iki eşini tanıtmaya lüzum görmeyen şair, onların davranışlarını aktarmakla yetinir. Zaten sergiledikleri tavır, onların ne kadar bayağı olduğunu ortaya koyacaktır. Asil bir kadın olan Rahîme, şartlar nasıl olursa olsun eşini yarı yolda bırakmayacak kadar vefalıdır. Ayrıca fedakârlığı da had safhadadır. Yüksek ahlakı ve peygamber olan eşine tam itimat etmesi şeytanın hilelerini fark etmesini sağlar.

Şeytan, ilk olarak ak sakallı bir ihtiyar kılığında girerek Rahîme'nin karşısına çıkar. Eyyûb'a ekmek götürebilmek için bir köyde hizmetçilik yapan Rahîme Hatun köyden dönerken karşısında onu görür. Bu ilk karşılaşmayla şeytanın Rahîme'yi aldatma teşebbüslerini ihtiva eden olaylar silsilesi de başlamış olur. Rahîme'yi, Eyyûbun hizmetinden alıkoymak isteyen şeytan, ona Eyyûb'dan uzak durmasını, hastalığının kendisine de bulaşabileceğini söyler:

Sen ferâgat kıl ana olma yakın
İrişür sana anun renci sakın (204)

Rahîme, karşısındaki kişinin şeytan olduğunu anlayamaz fakat onun hilesine de kanmaz. Karşısındakine, Eyyûb için canını bile feda edebileceğini, onun kendisi üzerinde çok fazla hakkı olduğunu, sağ olduğu sürece onu asla terk etmeyeceğini söyler. Bu sözler üzerine ümitsizliğe düşen şeytan orayı terk etmek zorunda kalır. Rahîme'nin yüksek hasletli bir kadın olduğunu öncesinden anlatıcıdan öğrenmiş olan okuyucu, onun bu davranışıyla karşı karşıya kalarak ne kadar asil

ve vefalı bir eş olduğunu bizzat görmüş olur. Rahîme'nin sahip olduğu bu yüksek hasletler, şeytanın ona musallat olmasıyla daha da görünür hâle gelmiştir:

Ol didi Tanrı halâlümdür benüm
Koy fidâ olsun ana cân u tenüm

Eylerem hizmet ana leyl ü nehâr
Gayet ile bende anun hakkı var

Devleti vaktinde gördüm râhatı
Hastelikde nice itmeme hizmeti

Nitekim sağım anı terk itmezem
Unudup hakkın yanından gitmezem (206-209)

Rahîme'yi kandırmayı başaramayan şeytan birkaç gün sonra hekim suretine bürünerek tekrar onun karşısına çıkar. Şeytanın bu teşebbüsü olaylara yeniden hareketlilik kazandırır. Eyyûb'a haram yedirerek onu Allah'ın huzurundan uzaklaştırmak isteyen şeytan, Rahîme'ye bazı tavsiyelerde bulunur. Rahîme Hatun burada da onu tanıyamaz. Yaşadıklarını eşine anlattığında Eyyûb, onun şeytan olduğunu anlar:

Geldi Rahîme erine söyledi
Bir hekîm böylece dermânın didi

Eyyûb aytdı yâ Rahîme sen yine
Ol la'în sözine irürsin yine (226-227)

Şeytanın kandırma teşebbüsleri hikâyenin devamlılığını sağlar. Yakışıklı ve zengin bir erkek suretine bürünerek yeniden sahneye çıkan şeytan, Eyyûb'u terk edip kendisiyle evlenmesi karşılığında bütün malını Rahîme'ye vermeyi teklif eder:

Cümle mâlüm sana olsun al beni
Cümle mâlüm varsa zevcinem seni

Cümlesin sana virürem al beni
Gel sözime ey ferâgat kıl anı (237-238)

Rahîme, eşinin yüksek değerinde bir peygamber olduğunu, eşinden başkasına hiçbir şekilde meyletmeyeceğini söyleyerek şeytanın teklifini reddeder:

Ol didi zevcim nebî kadri yüce

Gayrılara meyl kılmam zerrece(240)

Bu teşebbüsünden de netice alamayan şeytan, üzgün bir halde oradan ayrılmak zorunda kalır:

Azdırabilmedi anı ol la'în

Hâ'ib ü hâsir olup döndü hazîn (242)

Zengin ve yakışıklı adam görünümündeki şeytandan ayrılan Rahîme, her zamanki gibi eve geldiğinde yaşadıklarını eşine anlatır. Adamın şeytan olduğunu anlayan Eyyûb, onun sözlerine kulak verdiği için Rahîme'ye öfkelenir. Rahîme, her zaman olduğu gibi şeytanı tanımamıştır:

Geldi Eyyûba Rahîme söyledi

Eyyûb anuñcün tehevür eyledi

Didi İblîsi görünce dimedüm

Dinleme akvâlini söylemedüm

Ol Rahîme didi gaybı bilmezem

Ol la'în oldığını tanumazam (243-245)

Birkaç gün sonra tekrar Rahîme'nin karşısına çıkan şeytan, bu kez gökten inen bir melek suretine bürünmüştür. Eyyûb'un peygamberlikten azledildiği yalanıyla Rahîme'yi aldatmayı başarır. Ondan Eyyûb'a hizmet etmemesini isteyen melek görünümündeki şeytan, ona bunun Allah'ın emri olduğunu söyleyerek ortadan kaybolur. Bu sözler üzerine büyük bir üzüntü yaşayan Rahîme, ağlayarak Eyyûb'un yanına gider ve dinlediklerini ona anlatır. Anlatılan varlığın şeytan olduğunu anlayan Eyyûb, mantıklı bir şekilde Rahîme'yi ikna eder. Şeytandan uzak durması için onu uyarır:

Söyledi akvâl-i mel'ûnı ana

Eyyûbı aytdı yâ Rahîme vay sana

Sen nice bir ol la'înin sözine

Uyuban aldanasın kendüsine

Ol la'în İblîs imiş di ben bunu

N'oldı bu işe senün 'aklun kanı

Hiç nübüvvetden nebî 'azl ola mı

Hiç nebisinden Hudâ vaz gele mi

Ol nübüvveti Hudâ kılmış 'atâ
Virdiği şeyi giri almaz Hudâ (295-299)

Yâ Rahîme ol la'îne ol irak
Yoksa aramıza virür infirâk (300)

Şeytanın tasallutu karşısında kişilerin ideal davranışlar sergilemesi üzerine yorum yapmaya başlayan şair, kendi düşüncelerini okuyucuya telkin etmek için fırsat bulur. Eyyüb'un Rahîme Hatun dışındaki eşlerinin onu terk etmesinden söz ederken evlilikte asil kadınları tercih etmenin önemine dikkat çeker. Şaire göre bu tarz kadınlar, maddi talepte bulunmazlar. Süslü ipekli kumaşlar isteyerek evlendikleri kişilere sıkıntı vermezler. Eşleri yatak olarak yere hasır da serse itiraz etmeden taşı kendilerine yastık, hasırını da döşek yaparlar:

Ehl-i diller böyle takrîr eylemiş
Al asîli ser hasırını söylemiş

İstemez senden dîbâ zîbâ harîr
Taş ider yasaduğı döşeğın hasır (124-125)

Eyyüb'ukandırmak için onun yanına gelen şeytan yaptığı hilelerle onu aldatmayı başarır. Karşısındakinin şeytan olduğunu anlayamayan Eyyüb, eşinin kendisini aldattığı yalanına inanır. Rahîme eve döndüğünde ona tepki gösterir. İyileştiğinde ona yüz sopa vuracağını söyler. Rahîme suçsuz olmasına rağmen eşine darılmaz. Yüz sopa da vursa eşinin iyileşmesini ister. Hasta kocasını üzmemek için ona mukabelede bulunmayan Rahîme, onun sözlerine tahammül eder. Bunun üzerine yorum yapmaya başlayan şair, insanlara örnek olması için bu tarz kadınların dünyaya gönderildiğini, bu söz şimdiki kadınlara söylendiği takdirde eşi sağlıklıyken bile onu terk edeceklerini söyler:

Böyle hatunlar gelüpdür 'âleme
Tânasîhat ola fi'li 'âleme

Bunca söz oldu tahammül eyledi
Hastadur incinmesin benden didi

Şimdiki 'avretlere di bu sözi
Sihhatinde döndürür senden yüzi(400-402)

Şeytanın Diğer Hikâye Kişileriyle Münasebeti

Hikâyede karşı güç konumundaki tek kişi şeytan değildir. Ayrıca şeytandan aldıkları derse binaen Eyyûb ve Rahîme'nin karşısında yer alan, onlara engeller çıkararak şeytanın işini kolaylaştıran başka kişiler de vardır. Köy halkı ve özellikle de köylü kadınlar bunların başında gelir. Bu kişiler şeytanın aldatmasıyla onun söylediği her şeyi eksiksiz yerine getirmişlerdir. Eyyûb'un Rahîme dışındaki diğer iki eşi ve yakın çevresi de onu en zor zamanlarında yalnız bırakarak şeytanın işini kolaylaştırmışlardır. Sonuna kadar peygamberlerine itimat etmeyen ve elem verici konuşmalarıyla Eyyûb'u üzen üç ümmeti de şeytan tarafından aldatıldıkları bizzat söylenmese bile onun hilelerine kapılan kişiler arasındadırlar.

Eyyûb'un Rahîme Hatun dışındaki diğer iki eşi ve yakınında bulunan herkes hastalanması üzerine onu terk eder. Şair, şeytanın onlara musallat olduğuna dair herhangi bir şey söylemez. Tecrübe sürecinden geçirilen bu kişiler, Eyyûb'u en zor zamanlarında yalnız bırakarak içlerindeki süfli seciyeleri açığa çıkarmışlar, dolayısıyla içerisinde buldukları imtihanda başarısız olmuşlardır:

Ol nebinin var idi üç 'avreti
Eyledi andan ikisi nefreti

Hep ta'allukâtı nefret eyledi
Terk idüp anı ferâgat eyledi

Bırakup gittiler anun katını
Kaldı yanında Rahîme Hatun'u(117-119)

Köylüler akıllarını ve vicdanlarını dinlemeden şeytanın bildirdiklerini uygulamaya koyan yüzeysel kişiler olarak çizilmişlerdir. Şeytanın onlarla uğraşması üzerine köylülerin sergiledikleri davranışlar, hikâyede hareketlilik oluşturur. Şeytanın desiselerine kapılan köylüler, Eyyûb'un vücudundan çıkan kötü kokuları bahane ederek onu köyden dışarıya atarlar:

Vardı mel'ûn karye ehline didi
Çıkarın bunu buradan söyledi

Ol kariyye ehli cümle geldiler
Bu kokuya yok tahammül didiler

Birbirine ittifâk eylediler

Götürüp köyden ırağa koydılar(176-178)

Köyün dışına atılmasına rağmen Eyyûb'un isyan etmediğini gören şeytan, hayret içerisinde kalır. Onu gören çoluk çocuğun midesinin bulanacağı bahanesiyle köylüleri tekrar kışkırtır. Onlara, Rahîme'nin onu alıp daha da uzaklara götürmesi gerektiğini söyler. Köylüler, şeytanın bu sözlerini hiç sorgulama ihtiyacı duymadan uygulamaya geçerler. Rahîme'ye kızarak eşini köyden uzaklara götürmesini söylerler. Onların bu davranışlarına karşılık Rahîme'nin ne tür çözümler üreteceği merak unsurunu canlı tutar:

'Avretine söyleyün sizler anı

Kaldurup ırağa iletün bunı

Tâ ki oğlan uşak ana varmağa

Eyle anı görüben iğrenmeye (182-183)

Rahîme'yi aldatabilmek için farklı birçok yöntem deneyen şeytan, başarılı olamayınca köylü kadınlar üzerinden hedefine ulaşmaya çalışır. Şeytan, kadınlara Eyyûb'un hastalığının Rahîme'ye de bulaştığını, onu köye almamalarını ve ekmek vermemelerini söyler:

Vardı köy 'avretlerine söyledi

Ol Rahîmeyi köye koman didi

Kişisinin renci uğramış ana

Virmeyin nesne koman köyden yana (338-339)

Şeytana sorgusuz sualsiz itaat eden kadınlar, Rahîme'yi köyden kovarlar. İçerisinde buldukları imtihanı idrak dahi edemeyen bu kişiler, şeytanın hilelerine kapılıp Rahîme'yi incitici tavırlar sergileyerek iç âlemlerindeki bayağı özellikleri ortaya koyarlar. Bu yüzeysel tipler, karşısındaki insanın hâlini anlamaya çalışma özelliğinden mahrumdurlar. Sadece kendi endişelerini taşırlar:

Köylerün 'avretleri deprendiler

Ol Rahîme hatuna tarıldılar

Ol kişi renci irişmişdür size

İstemenüz gelesen köyümüze

İttifâkı eylediler çün zenân

Virmeyeler hatuna bir pâre nân(340-342)

Gerçek dünyadaki iyi kötü mücadelesinin hayatı monotonluktan kurtarması gibi, şeytanın hikâye kişilerine musallat olması da hikâyenin sürekliliğini sağlar. Şeytanın köylü kadınlardan Rahîme'nin saçını keserek almalarını istemesi üzerine bu kadınlar, her zamanki gibi şeytanın isteklerine tabi olurlar:

Etmege muhtâc olupdur ol zenân
Saçını virür virilse ana nân

Anı kesip virmeyince tâ ki ol

Virmeyün etmegi ana sakın ol (351-352)

Şeytan'ın Rahîme'nin saçlarını kestirmek istemesi merak unsurunu zirveye çıkarır. Hikâye boyunca yaptığı bütün hileleri önceden belli eden şeytanın Rahîme'nin saçını kestirerek ne yapmaya çalıştığı, şeytan Eyyûb'un yanına gidip Rahîme'yle ilgili iftiralar edinceye kadar anlaşılmaz. Şeytanı tanıyamayan Eyyûb'un Rahîme'ye nasıl tepki vereceği de merak duygusunu canlı tutarak gerilim oluşturur.

Zaman zaman Eyyûb'u ziyaret eden üç ümmeti, son gelişlerinde kendi aralarında Eyyûb'la ilgili konuşurlar. Onun bunca yıldır şifa bulmamasını anlamlandıramayıp peygamberlikten azledilmiş olabileceği yorumunu yaparlar. Allah'ın bu hastalığı ona ceza olarak verdiğini düşünürler. Onların konuşmaları, Eyyûb'un kalbini ateşli köz gibi yakar. Bu kişilerin konuşmalarında şeytanın dahlinin olduğuna dair şair, herhangi bir yorum yapmaz. Eyyûb'u bırakarak giden bu kişilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna da değinilmez fakat sağlam bir imana sahip olmamanın ve peygamberin tebliğine tam itimat etmemenin hakiki bir kurtuluşa vesile olamadığı açıktır:

Gâlibâ bunı nebîlikdan Hudâ
Hakk idüpdür ki şifâ kılmaz 'atâ

Şimdi peygamber olaydı bu kişi
Râhata irerdi elbetde işi

Gitdi anlar Eyyûba irdi bu söz
Kalbine irişdi bir ateşli köz (414-415)

Sonuç

Diyarbakırlı Ahmedî'nin "Kıssa-i Eyyûb Peygamber" mesnevisinde şeytan, kutsal kitaplardaki rolüne uygun şekilde kurgulanmıştır. Bu kötü yaratık, insanın çıkarıldığı yüksek makamı kıskanması ve bu kıskançlık dolayısıyla onu aşağı derecelere düşürme mücadelesi vermesi yönüyle ele alınmıştır. Bu kıssada şeytanın düşmanlığına hedef olan, mükemmel kulluğuyla Allah'ın iltifatını kazanan Eyyûb peygamber ve ona bütün benliğiyle bağlılık gösteren eşi Rahîme'dir. Gerek Eyyûb gerekse Rahîme şeytanla verdikleri şiddetli mücadele neticesinde fitratlarındaki yüksek seciyeleri ortaya koymuşlardır. Allah'a büyük bir teslimiyetle bağlı olan Eyyûb, şeytanın bütün hilelerini fark edecek ilmî bir donanıma sahiptir. Şeytanın bütün telkinlerine rağmen inandığı değerleri yaşamaktan hiçbir şekilde vazgeçmez. Rahîme Hatun da sağlam bir mümin olmakla birlikte peygamber olan eşinin yönlendirmesine de ihtiyaç hisseder. O da Eyyûb gibi inandığı değerlerden hiçbir şekilde taviz vermez. Allah'a ve onun peygamberine iman edenler şeytanın hilelerini fark edip ona karşı savunma mekanizmaları geliştirirken iman etmeyenler ve sağlam bir imana sahip olmayanlar onun aldatmalarına kanarlar. Şeytanın söylediklerini sorgulamadan ya da yanlış yorumlar yaparak tatbik etmekte bir beis görmeyen bu kişiler fitratlarındaki bayağılıkları ortaya koyarlar. Bu hâlleriyle şeytana uymanın insana yanlıştan başka getirisinin olmadığını göstermiş olurlar.

Büyük çoğunluğu şeytanın desiseleri ve hikâye kişilerinin bu desiselere karşı sergiledikleri davranışlar üzerine kurulan bu mesnevide, şeytanın merkezi bir fonksiyona sahip olduğu görülür. Olayları başlatan onun kıskançlığı ve ihtirasıdır. Olay halkalarının büyük çoğunluğu onun hileleriyle şekillenir. Bulduğu teşebbüslerle hikâyeye hareketlilik kazandırır. Mesnevisini eğitici bir gayeyle kaleme alan şair, şeytanın hilelerine karşı hikâye kişilerinin sergiledikleri ideal tavırları detaylandırarak okuyucuya insanî birtakım değerleri kazandırmaya çalışır. Ayrıca onların davranışlarıyla ilgili yaptığı yorumlarla da kendi düşüncelerini doğrudan okuyucuyla paylaşma fırsatı bulur.

Kaynakça

- Acar, Cafer (2016). Siyer Rivayetlerinde Bir Aktör Olarak İblis/Şeytan. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 15, S. 30, s. 311-338.
- Ayan, Gönül (1995). *Ahmed Mürşidî (Ahmedî) Eyyüb Peygamber Kıssası*. Konya: Emek Matbaacılık.
- Beysanoğlu, Şevket (1957). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları I*. C., İstanbul: Şehir Matbaası.
- Bursalı Mehmed Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri I, II, III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Dartma, Bahattin (2008). Kur'ân Bağlamında Şeytanın İnsan Üzerinde Etkin Rol Oynama Yöntemi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. S. 2, s. 9-26
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Frye, Northrop (2015). *Eleştirin Anatomisi*. (çev. Hande Koçak). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (2012). *Felsefe Ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kadioğlu, İdris (2014). *Ali Emiri Efendi Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Kadioğlu, İdris (2005). *Diyarbakırlı Ahmedî, Yûsuf u Züleyhâ. (İnceleme, Metin, Dizin, Sözlük)*. Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.
- Örenç, Aşır (2012). Kütüb-i Sitte Hadisleri Özelinde Şeytan, Mahiyeti ve Yaratılışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 29, s. 137-171.
- Uç, Himmet (2012). Necip Fazıl'ın Şiirlerinde Apokaliptik, Demonik ve Analogik İmajlar. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. C.2, S. 1, s. 39-79.

Uç, Himmet (2006). *Roman Eleştiri Terimleri*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Yeğın, Abdullah (2003). *İslamî-İlmî-Edebî-Felsefî Yeni Lûgat*. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.